

Adana Halk Kültüründe Ölümünden Kaçınmalar*

Uzm. Ayşe BAŞÇETİNÇELİK Çukurova Üniversitesi

Halk kültüründe ölümü düşündüren önbelirtiler yanında, yerine getirilmediğinde ölüm getireceğine inanılan birtakım uygulamalar görülür. Bunlar ölenle ilgili araç-gerecin, davranışın ve durumun, ölüm getireceğine duyulan korkudur. Bu korkudan kurtulmak, ölümü uzaklaştırmak, saptırmak, etkisiz kılmak için kimi davranışlarda bulunulur. Yıldızeli, Zara, Boğazlayan, Reşadiye, Siverek, Kastamonu, Zile, Durağan, Çubuk ve Nallıhan'da bir mahallede ölen olduğunda, mahalledeki su dolu kaplar boşaltılır. Yaygın olarak görülen pratiklerden bazıları da; cenazede su ısıtılan kazanın ters çevrilmesi, ölü yıkanırken uyuyanların uyandırılması; mezar dönüşü eve gelirken ölenin yakınlarının ardına bakmadan yürümeleridir.¹

Anadolu'nun pek çok yerinde "iyi değildir" diye yapılmasından kaçınılan davranışlar vardır. Yapılmaması gereken bu davranışlar yapıldığında, bir felaket veya ölüm olayının gerçekleşeceğine inanılır. Reşadiye'de, akşamdan sonra komşuya ağartı (ayran, süt ve ateş) verilmez. Ağartı verilirken içine kömür atılır. Geceleyin tırnak kesilmez. Ölü çıkan evdeki bütün sular dökülür.² Kütahya'da sirke³, Diyarbakır'da, ayna, tuz, bıçak, biber, kömür, ateş, siyah renkli eşya akşam olduktan sonra dışarıya verilmez.⁴ Sındırgı'da, yatak süpürge ile süpürülürse içinde yatan kişinin öleceğine inanılır. Makasın ağzı açık bırakılmaz. Açık bırakılan makas "kefen biçeceğim" dermiş.⁵ Mesudiye'de, pişirilen ilk ekmeği yiyenin, karısının ya da kocasının öleceğine inanılır.⁶ Mersin'de, cenaze evden çıktıktan sonra arkasından su dökülür, 5-6 adım yürünür.⁷ Denizli/Çal'da, cenaze evden çıkarılmadan önce bulunduğu odanın kapı eşiğinde "günlük" yakılır.⁸

*Ayşe BAŞÇETİNÇELİK, Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm, Altın Koza Yayınları:50, Ulusoy Ofset, Aralık 2009, Adana.

¹ Sedat V. ÖRNEK, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, A.Ü., DTCF Yay: 218, DTCF Basımevi, Ankara, 1979, s.212.

² Osman BOLULU, Reşadiye'de İnançlar, TFA, 4.cilt, Kasım 1956, No:88, s.1397-1398

³ Hamdi AYDIN, Kütahya'da İnanmalar, TFA, 2.cilt, Eylül 1952, Sa:38, s.597

⁴ Şevket BEYSANOĞLU, Diyarbakır'da Bazı Gelenek ve İnanışlar, TFA, 15.cilt, Aralık 1974, No:305, 7180-7181

⁵ Gündüz ARTAN, Sındırgı'da Çeşitli İnanışlar, TFA, 11.cilt, Mart 1968, No:224, s.4712

⁶ Osman GÜRSOY, Mesudiye'de Yorum, İnanç ve Anlamlar, TFA, 13.cilt, Ağustos 1970, No:253, 5713-5714

⁷ Mehmet YARDIMCI, Çukurova'da Ölümle İlgili İnanışlar- Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili, II. Uluslararası Karacaoğlan- Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, 20-24 Kasım 1991, Bildiriler, Adana 1993, s.549-559

⁸ Mehmet TUĞRUL, Mahmutgazi Köyünde Ölümle İlgili Gelenek ve İnanışlar, TFA, 15.cilt, Eylül 1973, No:290, s.6756-6758

Adana ve çevresinde ölümü uzaklaştırmak için uygulanan kaçınımlardan bazıları şunlardır:

- Çarşamba günü çamaşır yıkanmaz. K₅₃
- Çamaşır pazartesi ve perşembe günü yıkanır. K₈₄
- Akşam kimseye süt verilmez. AK₂
- Gün batımından sonra biber, süt, yoğurt dışarıya verilmez. AK₈
- Ölüm uzak olsun diye, kurban kesilir; mevlit okutulur. K₂₉
- Fakirlere sadaka verilir. K₁₁₉ K₃₂
- Kötü rüya gördükten sonra dua okunur, Allah'ın himayesine sığınılır. K₁₇
- Hasta şifalı sulara, türbelere, hocaya götürülür, muska yaptırılır. K₃₈
- Ölüm uzak olsun diye, tahtaya vurulur. K₄₃
- Cenaze yıkandıktan sonra suyun ısıtıldığı kazan ters çevrilir, üç/ yedi gün bekletilir. K₈, K₉, K₃₈, K₅₁, K₁₀₀, K₁₀₁
- Cenaze yıkanırken, çoluk çocuk uyandırılır. K₆₃
- Cenazeye katılanlar, ölünün yıkama suyu ile elini yüzünü yıkar. K₁₁₀
- Küçük çocuklar cenazenin önünden geçirilir. Artan yıkama suyu ile elleri yüzleri yıkanır. K₈
- Cenazenin yıkandığı yere bir ibrik, içine de bir oklava konur. K₁₇
- Cenaze çıktıktan sonra bir tabak bulgur, bir bardak yağ, soğan ve tuz "rızkı da beraber gitsin" diye bir fakire verilir. K₁₉
- Cenaze evden çıkınca ardından oklava atılır. K₈
- Ölünün öldüğü yere iki büyük taş konur. K₁₉
- Cenaze evinden geldikten sonra evde hemen el ve yüz yıkanır. K₈
- Cenazeden gelince ölü arkasından çekmesin diye, eve girmeden, 3 defa "şahadet" getirerek, el-yüz yıkanır, içeri öyle girilir. K₁₄₂
- Ölünün yıkandığı yerde 3 gün idare lambası yakılır. K₉

- Pazartesi ölüm olduğunda, arkası gelmesin diye ölü yıkandıktan sonra üstünde oklava kırılır. K₁₂₅, K₁₄₂
- Ölünün yıkanacağı su kuyudan alınır. K₁₉
- Evdeki sular ellenmez. Pınardan yıkama suyu getirilirken duraklamadan, konmadan gelinir. K₆₃
- Su ısıtılırken kullanılacak odunlar, kırılmaz. Arkasından bir daha acı gelmesin diye bütün olarak kazanın altına sürülür. K₁₄₂
- Cenaze kefenlenirken “üzerlik” tütürülür. K₅₁
- Cenaze evden çıktıktan sonra tütsü yapılır. K₅₀
- Cenaze taşınırken önüne geçilmez, yanına varılır, salın altına girilir, omuz verilir. K₈
- Cenaze evden çıktıktan sonra ev temizlenir, süpürülür. Yatağı sökülür, yıkanır, havalandırılır. Evde 7 türlü baharat, üzerlik, buhur tütürülür. K₁₄₂

Adana ve çevresinde ölümü uzaklaştırmak için uygulanan kaçınımlardan; komşuya süt, yoğurt gibi beyaz yiyeceklerin akşam gün batımından sonra verilmemesi uygulamasını Reşadiye'de; biber verilmemesi uygulamasını Diyarbakır'da; cenaze evinde tütsü yapılma uygulamasını Denizli/Çal'da da görüyoruz.

Adana ve çevresinde ölümü uzaklaştırmak için uygulanan kaçınımlar, gündelik yaşamda uygulanan ile bir ölünün arkasından yeni bir ölünün olmaması için uygulanan davranışlardır. Bilinçaltında sürekli bir ölüm korkusu taşıyan insanoğlu, önünde sonunda yaşamının ölümle noktalanacağını bildiği halde, kendisine ve ailesine gelebilecek ölümü uzaklaştırmak, geciktirmek için çeşitli davranışları yapmaya ya da yapmamaya çalışır. Bunun için uzun ömür vermesi için Tanrı'ya dua edilir, kurbanlar kesilir, mevlit okutulur. Fakirlere sadaka verilir. Görülen kötü rüyalar "hayra" yorulur. Ölüm uzak olsun diye tahtaya vurulur. Hocalara muska yaptırılır. Çarşamba günleri çamaşır yıkanmaz., yıkanırsa ölüm olacağına inanılır. Gün batımından sonra dışarıya süt, yoğurt gibi beyaz şeyler vermekten kaçınılır. Dışarıya verilen acı ve beyaz nesnelere ölümün çağrılacağından, eve acı geleceğinden korkulur.

Yeni bir ölüm olmaması için, ölüm olayının hemen ardından başlayan bir dizi pratik uygulanır. Böylece yeni bir ölümün uzaklaştırılacağına inanılır. Ölüm olduktan sonra, ölünün yattığı yere taş konması; taşın ağırlığının ölümü alması, yok etmesi için; işi biten kazanın ters çevrilmesi, kazanın yeni bir ölümde kurulmasını önlemek için; cenaze geçerken ve yıkanırken

çocuk çocuğun bile uyandırılması, uyuyanların, özellikle daha korunmasız olan çocukların ölü baskınına uğramamaları için; ölünün yıkanacağı suyun evden kullanılmayıp dışarıdan getirilmesi, ölünün evdeki diğer bireylere bulaşmasını önlemek için; cenazeden sonra evde “üzerlik”, “buhur” tüttürülmesi, evin süpürülmesi, evde dolaşan ölüm ruhunu ve diğer kötü ruhları uzaklaştırmak için; cenaze evden çıkarılırken arkasından oklava ya da bıçak gibi şeyler atılması, haftanın ilk günü ölen cenazenin yıkanırken üstünde oklava kırılması; evden çıkan ölünün arkasının kesilmesi, devamının olmaması için: cenaze evinden geldikten sonra el yüz yıkanması, ölümün bulaşmaması için uygulanan davranışlardır. Cenaze taşınırken, cenazenin önüne geçmeden, yanından salın altına girme davranışında da; ölünün beraberinde yeni bir ölüyü önüne katarak götürmesinden duyulan korkuyu görmek mümkündür.

Halk kültüründe, kutlu sayılar olduğu gibi kutlu günler de vardır. Bu nedenle, bir işe başlanacağı zaman kutlu kabul edilen günde başlanır. Onun dışındaki günlerde yapılan işlerin uğursuzluk getireceğine inanılır. Çamaşır belirli günler dışında yıkanmaz. Adana'da kimi kesimlerde “pazartesi” günü ölüm olduğunda, arkasının geleceği korkusuyla, cenazenin üstünde oklava kırılır.

Cenaze evden çıktıktan sonra, bir tabak içine konan bulgur, soğan, yağ ve tuz, bir fakire verilir. Böylece, cenaze ile birlikte rızkının da evden çıkacağına inanılır. Ölenin rızkının evde kalmasından ve evdekileri rahatsız etmesinden korkulur. Yapılan bütün uygulamaların temelinde, ölüme karşı duyulan korku vardır. Bu korku insanoğlu var olduğu günden beri mevcut olup, yapılan her şey ölümü geciktirmek içindir.

Sözlü Bilgi Kaynakları

- K₂: Suna Özdemir, 20 yaş, Kozan, yüksekokul, öğrenci, Adana
K₈: Muharrem Atal, 63 yaş, Karaisalı/ Sarıkonak, okumamış, çiftçi, Çatalan
K₉: Abdullah Atal, 49 yaş, Karaisalı/Çatalan, İlkokul, şoför, Adana
K₁₇: Emine Polat, 40 yaş, Kadirli/ Köseli, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₁₉: Gülsüm Aktaş, 37 yaş, Kozan/ Akçalıuşağı, ilkokul, ev hizmetlisi, Adana
K₂₉: Elif Güneşer, 65 yaş, Tufanbeyli/ Fatmakuyu, okumamış, ev hanımı, Adana
K₃₂: Fatma Ünal, 77 yaş, Pozantı/ Ömerli, ilkokul, ebe, Pozantı
K₃₈: Şükran Yarıkkaya, 35 yaş, Kadirli, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₄₃: Makbule Karagöz, 71 yaş, Adana, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₅₀: Sufat Aydoğdu, 31 yaş, Karaisalı/ Fadıl, ilkokul, aşçı, Karaisalı
K₅₁: Selahattin Şimşek, 31 yaş, Karaisalı, lise, memur, Karaisalı
K₅₂: Sait Kandırmaz, 40 yaş, Karaisalı/ Gildirli, Üniversite, bilgisayar programcısı, Adana
K₅₃: Nazife Erzin, 48 yaş, Kozan, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₆₃: Elif Değirmenci, 32 yaş, Kozan/ Kuyubeli, ilkokul, ev hizmetlisi, Adana
K₈₄: Adviyeye Sivriselvi, 59 yaş, Niğde, okumamış, ev hanımı, Adana
K₁₀₁: Havva Yurdakul, 63 yaş, Malatya, lise, ev hanımı, Adana
K₁₀₂: Hayriye Mert, 45 yaş, Adana, okumamış, ev hanımı, Adana
K₁₁₀: Muhittin Topal, 38 yaş, Ceyhan, yüksekokul, memur, Adana
K₁₁₉: Ebutalip Özdemir, 27 yaş, Adana, ilkokul, Çiftçi, Adana
K₁₂₅: Muna Yüceol Özezen, 25 yaş, Adana, üniversite, araştırma görevlisi, Adana
K₁₄₂: Fatma Ketre, 60 yaş, Adana, okumamış, ev hanımı, Adana